

24. 4237.

Π n
9153

D. B. I.

AVSPICIIS RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI
SERENISS. PRINCIPIS REGI

FRIDERICI AVGVSTI
HISTORIAM

MICHAELIS
SERVETI

PRAESIDE

M. PETRO ADOLPHO
BOYSEN

ASHAR. SAXONE

KL. OCTOBRIS A. R. G. ∞ MDCCXII

PVBLICE ENARRABIT

IOANNES ADOLPHVS BVHLAV
SERVESTA ANHALTINVS

VITEMBERGAE SAXONVM
PRELO IOANNIS LVDOLPHI FINCELL.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK
HALLE
(SALLE)

BIBLIOTHECA
PONICKAVIANA

AVIENS...
FRIDERIC...
MICHAEL...
SERVA...
M. PETER...
JOHANNES...
SERVA...
LITER...
PATER...

HISTORIA MICHAELIS SERVETI HISPANI.

S. I.

Reuior non modo, sed tutior quoque, securiorque, quae per egregia uirtutum exempla ad prudentiam ducit, habita semper est uia. quando enim ad laudis, gloriaeque curam stimulatur animus, in uitas praestantium uirorum, tanquam in speculum inspicit, ut ait Ille, ex iisdemque ad uirtutes concitatur, ac efficacius commouetur, discitque mature, mores omni humanitate perpolire, atque omnia tum facta, tum consilia ad illustrium uirorum memoriam exigere, iuxta ac explorare. Quamuis uero ex talibus uitae exemplum fumere liceat, merito tamen quibusdam suborta est dubitatio, numne citra periculi suspicionem illorum uitae enarrandae sint? qui uel deprauatae mentis erroribus correpti, uel uitae foribus inquinati, male audiunt, ac non nisi impietates, et morum corruptelas lectorum animis instillare uidentur. At cum illae uitarum compositiones ceu erubescenda tantum

A

impi-

HISTORIA

---

impietatis specimina, et declinandorum scelerum exempla proponantur, hinc quoque nobis, non quod imitari, sed quod vitare deceat, capere, damnisque aliorum excitationis melius tum doctrinae, tum uitae institutum sequi licebit. Vere alicubi Plinius, *parum abesse a docente, qui narrat*, hoc tamen non obstare, quo minus expediat, in literas eiusmodi referri, erudite euincunt Luc. Holstenius de Vita Porphyrii C. I. et praestantissimus Artis Historicae enarrator Ger. Io. Vossius C. XII. p. LXXXVIII. Exquisitam uero utilitatem ad Orbem Christianum ex eorum labore redundare, qui ueritatis tum hostes, tum calumniatores prodiderunt, dudum confecerunt eruditi, nec praeter multos alios dissimulat Alex. Rossaeus in Praef. ad Var. Relig. mundi, cui iungendum suaserim doctissimum Muratorium T. II. Anecd. Graec. Proinde multis commendandi nominibus sunt, qui uel Iuliani, *ναγκαλάρις*, et historiam, et Opera in uulgus emendate exire iusserunt, ut fecerunt Dion. Petauius, Spanhemius, et, qui nuper prioribus quaedam adiecit, Cl. Muratorium, uel, maligni disciplinae diuini hostis Porphyrii exposuerunt uitam, in qua explicanda egregie uersatus est Luc. Holstenius, uel Ben. Spinozae, inepti ac absurdi hominis fata tradiderunt, quo labore praeter b. Kortholtum, Baelium, Eiusdemque Interpretem Belgam, Io. Colerus defunctus est, uel Atheorum, quos uocamus, uitas explicatas dederunt, quas eleganti stilo, nec sine exquisito elegantioris doctrinae apparatu complexus est Mat. Zeif. La Crozius, ut alios taceamus, qui idem praestiterunt.

§. II.

Leuis quoque, prauique animi doctor est, et deprauatae prorsus ac repudiandae disciplinae Auctor, quam partim in ueteribus Haereticis reiectam incrustauit, partim recenter effinxit, quem Beneuolo Lectori iam sistimus. Est is

MI-

MICHAEL SERVETVS, HISPANVS, cuius uitam Petrum Hyperphrogenum, Gandauum, composuisse, memorat Christoph. Sandius in Biblioth. Vnitar. p. VII, qui eam manuscriptam usurpauit, sed cum ea lucem nunquam aspexerit, nemoque praeterea, quod sciam, recte et data opera SERVETI historiam exhausterit, placuit, ea, quae sparsim de uita, studiis, morte, scriptis doctrinaque SERVETI apud uarios Auctores, causae SERVETIANAE tum iudices, tum testes, adeoque fide non indignos, obseruauit in unum colligere, frequentes Clarissimorum Virorum lapsus emendare, eaque accuratius exponere, in quibus nonnullos minus recte sensisse animaduerto, idque nec uitio ἀνδολεχης, nec partium studio, sed simpliciter faciam, et ut res postulabit.

§. III.

SERVETVS, gente Hispanus, Tarraſonae, Arragoniae Vrbe non incelebri, natus, lucem aspexisse uiderur exeunte Sec. XV, quibus parentibus? non liquet, cum in communi, coniuratoque scriptorum silentio certi quid definire, temeritatis non exiguae esset documentum. At Hispanum quidem eum esse, nemo dubitauit, ac, ut multos taceam, fidem facit Theod. Beza in Ep. LIX. Theol., quando, *Cui, inquit, genti quam Hispaniae debemus duo illa teterrima monstra, nostro Primum Seculo nata? Ignatium dico, et SERVETVM.* Non incommode SERVETO iungit Loyolam Beza, cum ipse Sam. Przypcouius, Eques Polonus, Faustum Socinum cum Ignatio in uita eius, quam stylo consignatam anno ∞ 1535 edidit, quae etiam Bibliothecae, ut uocatur, Fratrum Polonorum inserta, et Belgice aliquoties excusa, passimprehenditur, contendat, quo nomine ludibrium etiam, nec id immerito, debuit Io. Hornbeekio in Sum. Controu. L. VII. p. DLXVII. Patriam uero Tarraſonam esse, non dubitare sinit inscriptio, quam epistolis, aequae, ac libris praefi-

HISTORIA

gere, confueuerat **SERVETVS**. at de anno Natali res ob-
 scurior est, nec indagari potuit, quam tamen attulimus con-
 iecturam, forsan ex uerbis Fau. Socini robur acquires, qui
 in Libro contra Iac. VVuiekum et Bellarminum ∞ **DXCIII**.
 edito, C. II. ita: *Certissimum est, SERVETVM, cum supplicio*
affectus est, senem fuisse, et Caluino multo grandiore natu.
 Michaelis nomen, Hispanis admodum familiare, Ipsi in Sa-
 cro Fonte inditum est, quod etiam nunquam deposuit,
 sed retinuit semper, quamuis alterum **SERVETI** nomen,
 ut, hac ratione tectus, uirus tutius spargeret, saepius immu-
 tarit, aliudque adsciuerit, ut nunc sub *Renefsi*, nunc de *Renefsi*,
 nunc etiam *Rennesi*, frequentissime uero *Michaelis Villanouani*
 persona latuerit, libros praeterea suos his nominibus luci ex-
 posuerit publicae. Male proinde rebus suis consulunt, qui
 uel Ios. Simleri, uel Geor. Matth. Koenigii exenplis dece-
 pti, Villanouanum a **SERVETO** diuersum non sine aliqua
 erroris significatione asserunt, quorum lapsus emendant
 Cloppenburgius in Praef. de Origine Socinianismi, et Plac-
 cius in Theatro Pseudon. p. **DCVIII**. Quamuis, ut hic denuo
 omnis errori occasio praecidatur, ab Arnolde Villanouano,
 Medico, et in Gallia Narbonnensi prognato, nec incelebri
 Sec. **XIV**. scriptore, ac ad Clementem V. Pontificem legato, cu-
 ius memoriam Flacius in Catalogo, Io. Mariana L. **XIV**, c. **IX**.
 Rer. Hisp. Paullus Colomesius in Gall. Or. p. II. ed. Hamb. re-
 fricarunt, noster sollicito sit distinguendus, neque cum aliis Vil-
 lanouanis confundendus in quo negotio parum cautos se
 nonnullos gessisse, animaduerto. uid. Frid. Spanhemium T.
 III. Op. Th. P. II. p. **DCXCVIII**. Cur uero, et quando huic nomi-
 num immutationi indulserit Seruetus, uid. apud Sandium in
 Bibl. Vnit. p. VI. cum quotamen comparandi sunt Th. Beza
 in uita Caluini ad A. ∞ **DLIII**. quae tum Epistolis, tum T. I.
 Op. Theol. Caluini praefixa est, praeterea etiam T. III. Tract.
 Theol. Th. Bezae p. **CCCLXV** occurrit, et Stanisl. Lubieni-
 cius.

cius, Eques Polonus, in Reformat. Polon. Historia L. II, c. V.

§. IV.

Foecunda admodum Hispania ingenii ferendis, literarum percupidis, earumque desiderio flagrantibus, sed ad nouitates simul procliuibus. Vtrumque exemplo suo comprobauit SERVETVS, qui in patria literis excultus, uariisque perpolitus artibus, et, prout ista ferebant tempora, disciplinis etiam innutritus, cum paullo adultior fieret, arti salutari operam non perfunctoriam nauauit. Praeceptoribus in plerisque utebatur uiris Arabibus, qui celebriori loquendi usu Mauri uocantur, peruersa Muhammetis religione imbutis. Horum etiam uel consilio, uel auctoritate in Africam transfretare, ibidemque aliquamdiu consistere, Coranum non tam diligenter, et exquisito studio legere, quam in succum conuertere, et, ne quid crimini deesset, ex illa errorum pandora, ac malae mentis sede disciplinam diuiniorem uel corrigere, uel emendare. Ex Gallia in Africam traiecisse, dicitur Spondano T. II. Annal. p. CCCCIX. in quo quidem plerique alii eum secuti sunt, Micraelius **L.** III. H. E. Sect. II. Schlüsselburgius Catal. Haeret. L. XI. p. I. Oslander Cent. XVI. c. XXI. L. II. at Hispaniam dicere debebant, nondum enim ea tempestate uiderat Galliam. SERVETVS, qui in Hispaniae finibus adhuc delitescens, eam peregrinationem circa annum Sec. XVI. XVIII. suscepisse uideatur, sed Galliam ante A. XXI. non adiit, ut taceam, recte iudicasse Lubienicium l. c. *leuem esse ex Hispania in Africam traiectum.* Et forte fuit Seruetus ex eo hominum genere, qui adhuc in Hispania frequentes sunt, quorum maiores Alco. anum eiurare coacti, Christianis sacris falso nomina sua dederunt. Hi enim homines inter Christianos Hispanos Latinis litteris imbuuntur, ad dignitates etiam Ecclesiasticas promouentur nonnunquam, cum tamen ueteris

HISTORIA

Mahumedismi uestigia haereant, nec facile inter Semi-Christianos Hispaniae cultores obliterentur. Horum ex numero fuit etiam *Abmet Ben Abdala*, cuius Epistolam Apologeticam ante aliquot annos Zachar. Grapius publici fecit iuris. Ut adeo ineptiat hic, ut semper solet, Maimburgius, in *Hist. Arrianismi* T. III. L. XI. p. CCCXXXVIII. quando SERVETVM Lutheranorum sacris initiatum, totam Franciam, Germaniamque percurrisse, fingit, ac tandem in Africam abiisse. Nec minus turpiter hallucinatur Nic. Sanderus L. VII. de *Visib. Monarchia Eccles.* p. DCXI. qui SERVETVM initio Zuinglii doctrinam secutum fuisse, et in Farelli, ac Caluini collegam euasisse, demum uero in Africam traiecisse, oscitanter admodum, et falso pronunciat. Facto itaque ex Hispania in Africam itinere, SERVETVS in celeberrima Fesana Academia confedit, ibidemque Coranum euoluit, ac, ut Spanhemius l.c. loquitur, uerporum blasphemis est innutritus. Commendat hoc Viri studium Lubiniecus L. II. c. V. p. XCVI. Ref. Pol. quod *apis instar cuncta sibi profutura collegerit, et ex ipsis Alcorani, in dogmata quidem de DEO Trinuno, et I. Christo, summo DEO, ex essentia Patris ab aeterno generato, grauiter inuicentis, honorem tamen non uulgarem Christo, ut DEI uerbo, et Legato, uiroque diuina uirtute praedito tribuentis, tribulis mellis materiam exsuxerit.* Dignum sane homine, infrunitis Socinianorum deliriis fascinato, iudicium, suoque propterea Auctori relinquendum. Rectius enim alii, et rei ipsius ueritati conuenientius iudicarunt, collectum ibi uirus, uenenumque ex Corano haustum, quo deinceps orbem Christianum adeo infecit, ut in doctrinae capita non tam offendere, quam ea eneruare, et destinato consilio deprauare, nec adeo mel tribulis exfugere, sed pestilentes lectissimis floribus carduos admiscere uideretur. Exquisita, fateor, utilitate se commendat studium, linguam Arabicam et pernoscenti, et Coranum tum conuertendi,

tum explicandi, saltem ut impietatum eo melius conuinci possint Saraceni, et coelesti, eaque uera disciplina imbui. At proposito animi hic aestimandus est **SERVETVS**, cumque alium sibi praefixerit finem, suo exemplo commonstrauit, in errores foedissimos, sententiasque pugnantes inuicem incidere, qui, neglectis diuini Codicis fontibus, impuros quoscunque alios, insuper habita Diuini Numinis gratia, riuulos consecrantur Praeclarius multo de aliis, aequae ac se ipso promeritus est Nic. Clenardus, Diestemo, Brabantiae urbe, oriundus, qui prouectiori aetate, relictis tum Louaniensi, tum Salamantica uniuersalibus studiis, in quibus Graecas docebat literas, Franc. Victoriae, Theologi, Dominicanorum familiae adscripti, monitis excitatus, Arabes adiit, et diligentem operam in libris Arabum posuit, cuius rationes et finem ipse Clenardus in epist. anno ∞ **DXLI** ad Latomum exarata, copiose et erudite edisserit, cui tamen labori immortuus est anno infecuto **XLII**. multis hoc nomine elogiis commendatus a Suaeertio in Ath. Belg. Possuino Bibliothec. L. IX, c. IX. Melch. Adami in Vit. Philos. Germ. p. **CXXXIII**. et Io. Hornbeekio in Sum. $\S$ **Controuersf. L. III**, p. **LXXIX**. et p. **CLXXX**. seqq.

§. V.

Corrupti enim animi sui statim indicia dedit **SERVETVS**, cum circa annum Sec. **XVI. XX.** in Hispaniam reuerteretur, iis consiliis instructus, quae ad euertendam hominum animis de adoranda Trinitate ueritatem erant composita, quaeque ab homine expectare poterat, nonnisi profanas literas, et Corani deliria edocto, illotisque manibus doctrinae coelestis explanationem adgrediente. Sed timidus, ac diffidentius, poenarum grauitatem extimescens, in Hispania mentis suae sensa exponebat. Ratus uero Lutetiae sibi licere esse securiori, non ita multo post Gallias petiit,
ac

ac, Lutetias delatus, securius ibi uixit, medendique consilio morbis prostratos adiuuit. Insolentius se hic gessisse SERVEFVM, ac magnifice, ambitionis oestro percitum, de se ipso sensisse, obseruat Bellarminus de Script. Eccles. P. II, p. CXXIII. Maimburgius Histor. Arrian. Gallice scriptae T. III. p. CCCXXXIX. nec dissimulat Lubienicius, causae cetera Seruetianae Patronus, quem antea excitabamus, loco. Ea enim audacia errores depromebat, ut propalam confirmaret, se ad perpurgandas orbis Christiani corruptelas eadem Numinis gratia esse natum, ac excitatum, qua alios, quas aetas ista ferebat. Nihil hactenus in literas publice re-tulerat SERVETVS, fallitur enim b. Quenstadius, qui in erudito tractatu de *patriis Virorum Illustrium* pag. XXXII, A. C. ∞ 1020 Mich. Villanouanum, quem Seruetum esse, antea declarabamus, floruisse, ex libris typis conscriptis colligere uidentur. Sed literis priuatim ad alios datis, sermonibus quoque mutuis, quoties occasio ferebat, conceptas animo sententias palliabat, rerumque ponderibus stabilire nitebatur. Hinc fiebat, ut anno huius Seculi XXXIII innotesceret magis Seruetus, quaeque eius fuerit de S. Trinitate sententia, cognosceretur. Constanter enim, ac diserte hunc annum significat Th. Beza, quando tum in Vita Calu. ad An. LIII. tum in Ep. Theol. I. ad Dudithium pag. VIII. ac Epist. LXXIII. tandem etiam in praef. ad Acta Val. Gentilis tradit: *Seruetum totos annos triginta DEO uiuenti maledixisse, ac ob triginta annorum blasphemias execrabiles, et indomitam peruicaciam in-
stissimo fuisse affectum supplicio.* Quiete postea uixit, et Lugduni potissimum Gallorum subsistit, uti refert ex Hyperphrogeni uita Serueti, quae manu exarata circumfertur, Sandius p. VII. Opiniones tamen non exiit suas, sed maiori subinde animi contentione auxit aliis, ac propagauit. Incidit in annum XXX, nobilis illa, ac famosa disputatio, quam de uariis diuinius disciplinae capitibus Basileae cum Io. Oecolampadio excu-
fir.

fit. Quid rei utrinque gestum sit, edocent, simulque per-
 uicaciam Serueti notant Ministri Basileenses in Epistola ad
 Senatum Geneuensem, quae occurrit inter epistolas Calui-
 ni, Num. CLX, p. m. CCCIII. *Meminimus*, inquit, *nos*,
ante annos XXIII in hac ciuitate Oecolampadio, Praestantissimo
huius Ecclesiae Praesidi, negotium ab hoc homine exhibitum, et uer-
bo, scriptisque serio interpellatum, nihilo factum emendatiorem. In
 eandem sententiam Ecclesiae Tigurinae Antistites, de cau-
 sa Serueti in consilium adhibiti, ad Senatum Geneu. ∞ *Idem*
 rescribunt, Ep. CLIX. *Nisi nos similitudo nominis fallit, mouit*
Seruetus ingens malum ante annos XX conante tum Oecolampadio
ipsum reducere in uiam. Vbi non possumus, quin miremur
 factum, pariter ac impudentiam Serueti, qui, cum in certa-
 men cum Caluino descenderet, Capitoni ac Oecolampadio e-
 andem maculam adspergebat, illosque ceu focios sententiae
 suae allegabat. Cum uero ostenderet Calvinus epistolas
 Oecolampadii, aliud continentis, mirari se aiebat, quo spi-
 ritu abductus fuerit a priore sensu, uti eleganter exponit
 Calvinus, ep. CLVI. ad Sultzerum scripta. Quod certe ui-
 tium Serueto non infrequens fuit, qui Patres etiam in omni-
 bus sibi patrocinari fingebat, eorumque testimoniis erro-
 res suos palliabat, in quo quidem momento Patribus sum-
 mam iniuriam a Serueto fieri, grauius non minus, quam
 luculenter ostendit Phil. Melanchthon L. IV. Epist. ad Io.
 Camerarium scriptarum, ep. CXLI. p. DCCX. edit. Lond.
 et L. I. Ep. Peucerianarum ep. CXI. p. m. CL. Lepidae hanc
 in rem historiae meminit Calvinus in *defensione Oribodoxae*
fidei, Seruetum aliquando, carceri iam mancipatum, Iusti-
 num Martyrem, ceu testem sententiae suae, excitasse, sta-
 tim curatum fuisse, ut afferretur Codex Iustini, ibi uero Iu-
 stinum neque legere, neque intelligere, Graeci sermonis
 plane rudem, potuisse, ac insolentius uersionem quandam
 efflagitasse, sed cum ab aliis admoneretur, nondum in Lati-

HISTORIA

---

num sermonem esse transfusum Iustinum, eum aperti mendacii, ac ignorantiae fuisse conuictum. Quae certe omnia ita comparata sunt, ut causas non habuerit God. Arnoldus, P. II. Hist. Haeret. L. XVI. c. XXXIII. quibus motus in laudes Serueto excurrere uoluerit, studiumque ueritatis in homine, qui ex meris mendaciis est confusus, tantopere commendandum putarit, nisi forsan pulchrum duxit, ut placerent populo, quas fecisset fabulas, ut Comicus ait. Quamuis hinc quoque pateat, doctrinam, linguarumque cognitionem in Serueto tantam non fuisse, quantam in eo agnoscit Spondanus T. II. Annal. p. ccccix. neque enim suspicari licet, eum doctrinae abusu ad turbendam Ecclesiam fuisse impulsus, cuius mali originem Ren. Rapinus in Obseruat. de Vsu Philosoph., Gallice scriptis, p. ccccxxii. commodius ex deprauatae rationis abusu deriuasse, mihi uidetur.

§. VI.

Atque hac ratione cesserat Serueto negotium, quod cum Oecolampadio habuerat, cumque fructu careret colloquium, nullisque uel precibus, uel demonstrationibus flecti animus ad meliora posset, anno infecuto, quasi publice pessimam causam peroraturus, edidit de Trinitatis erroribus L. VII. ∞ 1551 in forma ordinis octauum excusos, ueternum enim nondum excussit Maimburgius, quando l. c. p. cccxi librum illum anno xxx typis conscriptum, simul cum Augustana Confessione prodidisse, delirat. Virulentum libellum hoc opus uocat Io. Caluinus Ep. CLIII. ad Pastores Francofordienses data, multisque sacrilegis erroribus refertum. Philippus quoque nostras grauiter in eundem librum passim inuehitur, imprimis pestilentissimum librum appellat Io. Fried. Mayerus, quem optimum, maximisque in Rempublicam Christianam meritis celeberrimum, rebus hisce non ita pridem exemptum, coeloque citius repetitum, merito

merito luget Ecclesia, in Praelect. Academ. de Hiflor. Socinian. pag. xv. Ineptus cetera liber, et imperite scriptus, nihil, quod prudentiam, doctrinamque tanto argumento dignam spiraret, reperias. Id, quod res est, exponit Sainiorius, uel, qui sub persona Eius latet, Rich. Simonius T. I. Bibl. Crit. p. xxxiii. quando ita: *Le principal ouvrage de Servet est celui, qui a pour titre, de Trinitatis erroribus, et qui est diuisé en VII livres. Il y est si embarrassé, tant pour la diction, que pour les matières, qui y sont traitées, qu'on voit manifestement, qui ne les entendoit gueres, ce qui paroît dès les premiers mots.* Cui confona tradit Melanchthon Ep. cxi ad Ioach. Camerarium, scripta v. Id. Febr. xxxiii, quae occurrit L. IV. Ep. ed. Lond. p. dccviii. ita de Serueto, eiusque libro iudicans. *Vileo, satis acutum, ac uisum in disputando esse Seruetum, sed plane grauitatem ei non tribuo. Haber, ut mihi uidetur, confusas imaginationes, nec satis explicatas earum rerum, quas agit, cogitationes.* Nec ipse Seruerus uitia libri diffimulat, fronti enim Dialogorum, quorum deinceps mentio fiet, haec uerba illeuit ipse Seruetus. *Quae nuper contra receptam de Trinitate sententiam lib. VII scripsi, nunc omnia retracto, non quia falsa sunt, sed quia imperfecta, et a paruulo paruulis scripta. Quod autem ita barbarus, confusus, et incorrectus prior liber prodierit, imperitiae meae, et Typographi incuriae est adscribendum. etc.* Locus impressiois additus non est, neque erroris immunis esse uidetur Sandius p. xii. Bibl. qui Basileae nomen in titulo occurrere, non obscure docet, nihil enim in titulo conspici, qui exemplum inspexerunt, obseruant, et, uti bene personatus Sainiorius l. antea laudato monet, *le lieu de l' edition n'est point marqué.* Quamuis in Germania, et si coniecturis uti liceat, forsan Basileae eum excusum esse, uero fit perquam simile, nec dubitare amplius finant ea, quae Tigurini Ep. supra excitata ad Senatam Geneuensem rescribunt. *Ille sui sensus tenax, nihilo minus*

HISTORIA

A. XXXI in Germania curauit VII lib. de Trinitatis erroribus, et alios Dialogos excudi. Consentit Calvinus, ep. CLIII, et luculenter confirmat Lubienicius p. xcvi. forsan uero Hagenoae prodiit, quem locum tum alii, tum Da. Chytr. Sax. L. xviii. p. cccclxxii assignant. Nec titulo, ut quidam minus recte arbitrantur, sed ipsius operis fronti praescripta leguntur haec uerba: per Mich. Seruetum, alias de Reues, ab Arragonia Hispanum, uti Sainorius bene obseruauit. Simul ac uero publice conspiceretur liber, quasi communi incendio restuingendo, accurrebant Viri pii, cordatique, infelicem lasciuientis ingenii foetum suppressuri, inprimis Francofordenses plurima libri exempla flammis tradiderunt, cumque Ratisponam quaedam allata fuissent, et Io. Quintadae, Caesari Carolo V a consiliis Ecclesiasticis, et confessionibus priuatis qui erat, uisa, indignabatur initio Auctori, quem a facie sibi notum esse, aiebat, et, quotquot nancisci poterat, exempla sollicite abolenda curabat, teste Cochlaeo, ex quo repetit Od. Reynaldus in Annal. Eccles. ad An. xxxii. p. dclii. Venetiis etiam uisum, lectumque fuisse hunc Serueti librum, colligas ex Ep. Phil. Melanchthonis, scripta anno xxxix ad Senatum Venetum, quam L. I. inseruit Casp. Peucerus Num. cxi. p. cl. ed. laud. quae etiam deprehenditur T. IV. Op. Philosoph. Viteberg. p. dcccxxx. et T. II. Declamationum edit. Argent. ∞ DLXIV p. dcxxv, ubi tamen Inscriptio hunc in modum compareret immutata: *Ad Illustres Venetos quosdam, Euangelii Studiosos.* Eadem tamen ubique habentur, ex quibus haec, ceu nobis profutura, seligimus: *Immellexi, inquit Philippus, ishic circumferri Serueti libellum, qui renouauit errorem Samosatani initio Ecclesiae damnatum, et labefecit sententiam de duabus naturis in Christo. Nunc igitur Vos admonendos esse, atque obiestandos duxi, ut hortatores atque Auctores sitis, ut fugiant, abiciant, execrentur impium Serueti errorem.* Tantum uero haec Melanchthonis admonitio apud Venetos ualuit, ut, cum essent non-

nonnulli, quorum numerus quadragenarium excedebat', doctrinae Seruetianae sectatores, qui colloquia subinde in ditione Veneta de religione, ad Serueti disciplinam exigenda, habebant, mature discerentur, ita, ut pars fuga salutem quaesierint, in quibus Lael. Socinus, Val. Gentilis, alii, quos uide ap. Andr. VVissouatium, cuius uerba exhibet Sandius in Append. Nucl. H. E. p. LXXXVI. et ipsum Sandium in Biblioth. p. xviii. nonnullis capitis supplicio affectis. Cum itaque undique supprimeretur liber, contigit, ut rarius reperiatur, ac instructissimae cerera Bibliothecae illo destituantur. Grotius uno exemplo usus est Roterodami, quod id ipsum forsitan est, quod in Bibliotheca Io. Pesseri, Consulis Roterodamensis se uidisse, Christ. Sandius testatur p. xii. Lutetis Parisiorum in magno exquisitarum Bibliothecarum numero non nisi duo comparent exempla. Alterum, sed mutilum, et II. libris truncatum in Bibliotheca Regis, alterum in Colbertina occurrit, Auctore, antea nobis commendato, Simonio T. I. Bibl. Crit. p. xxxii. Eundem tamen librum Melanchthonem manibus contriuisse, apparet ex Ep. Eius cxli ad Io. Camerarium. Io. Micraelius etiam exemplo est usus, quod ipse de se profitetur L. III. Hist. Eccles. Sect. II. ubi simul recensionem libri, uariasque, quas continet, et sacrilegas locutiones exhibet, ac inter alia ineptam quandam, et puero uix condonandam argumentandi rationem allegat. ut adeo mirari satis conueniat consilium Regneri Vitellii, hominis Bataui, ista stercorea qui adeo deperit, ut in Belgicum illud Opus conuerteret sermonem, eamque uersionem anno MDCXX, quarti ordinis forma, publici faceret iuris, disimulato licet nomine, cuius non nisi litteris R. T. significationem dedit. Sed uerum Eius nomen esse Renier Telle, uel, quo alias uenire solebat, Regnerum Vitellium, bene coniectatus est Sandius Bibl. Vn. p. xii. cuius coniecturis fidem addit Sim. Episcopus, qui

singulari Epistola, quam ad Vitellium 10cxvi exarauit, Eum ad instituto Belgice libros Serueti conuertendi, dehortatur, grauiusque admonet, ne inchoatam perficeret uersionem. Occurrit ista in Vol. Epist. Arminia. Num. ccxxix. pag. cccxxciii. Eundem praeterea foetum Auctori suo germano scienter, ut semper solet, uindicat V. Cl. Io. Mollerus, in Theatro Anon. Placciano p. di.

§. VII.

Nec uero in solo hactenus enarrato libro deprauatae suae doctrinae fundamenta iecit, sed etiam in aliis eandem cramben apposuit, sententiamque suam aut inuoluit, aut palliauit. Anno enim insequenti xxxii iisdem formis, iisdemque tum loci, tum typographi indiciis, quibus antecedens liber excusus est, conscripti, lucem aspexere alii tractatus, exiguae magnitudinis, manu Serueti perpolitati, quibus hunc titulum fecit: *Dialogorum de Trinitate libri II. de iustitia regni Christi capitula IV.* In fronte horum tractatum eadem uerba conspiciuntur, quibus prior ille liber erat insignitus, sed cum pauca saltem exempla fuerint excusa, eaque sollicita a Caluino, aliisque suppressa, difficillime copia illorum fieri potest. Subiuncti tamen leguntur uersioni Belgicae, a Vitellio curatae, cuius paullo ante declarationem dedimus. Vtrumque, Belgice transfusus, in instructissima Summi, et Incomparabilis Theologi, ac facundissimi Oratoris, IO. HENR. FEVSTKINGII, Patroni nostri, Parentis nobis loco obseruandi, Bibliotheca, ad quam liber nobis erat aditus patefactus, oculis usurpauimus, ueraque esse cognouimus, quae Viri eruditi de hac uersione exponunt. Ipsos hos tractatus breui praefatione Seruetus muniuit, qua nihil agit aliud, quam ut culpam deprecetur, quam in eo admisisse sibi uidetur, quod barbaramente, ac minus polito prior de Erroribus Trinitatis liber prodierit. Mire tamen

men sibi in reliquis placet, nec obstare putat hiulcam, et deprauatam locutionem, quo minus sententia maneat uera. *Non enim uellem, ita inquit Seruetus, quod propterea Christianus aliquis offenderetur, cum soleat aliquando DEVS per stulta mundi organa suam sapientiam proferre. Obserua igitur obsecro rem ipsam, nam si mentem aduerteris, non te impediunt impedita mea uerba. Vale.* uide uerba, quae haec antecedunt, supra a nobis descripta, et compone inuicem Sandium p. xii. ac Sainiorium pag. xxxiv, quorum hic fide utimur, pariter ac auctoritate stamus. Collocutores in Dialogis hisce fingit Michaellem, et Petrucium, eosque ita exorditur, ut Simonius refert T. I. c. III. B. C. *Necessario secundum Scripturas haec tria debent conuenire: λόγος, Elobim, et Christus, quod ex sola collatione principii Genesis cum principio Euangelii Ioannis probabo.* Alterum quod adiunxit opusculum de iustitia regni Christi, in IV dispefcuit partes, quomodo in eis enarrandis uersatus fuerit, ipse exponit uerbis illis, quae operi praefixit, cumque inde optime de contentis eius iudicium ferri possit, pulchri rem operis iudicamus, ea hic ex Sandio et Simonio I. c. reperere. *Praesentem tractatum (uerba sunt Serueti) IV capitulis distinguam. In primo capitulo Paulinas sententias, quas de Iustificacione protulit, exaggerabo: In secundo de regno Christi uerba faciam: In tertio legem Euangelio conferam: In quarto charitatis uias enarrabo.* Prodigiosos cetera hic tradidit errores, foedisque delirijs pristina commenta partim auxit, partim in crustauit, et, ne hic occupemus inferius dicenda, ita opinionum suarum portentis animum Mart. Bucerii, Viri, leni alioquin et tractabili ingenio praediti, concitauit, ut publice professus fuerit, dignum esse huius libri Auctorem, qui auulsis uisceribus discerperetur, apud Caluinum ep, GLVI. et God. Arnoldum l. c. p. ccccvii. qui tamen in loco Caluini uitiose excitato emendandus est.

HISTORIA

---

§. VIII.

Cum itaque facile assequeretur Seruetus, sibi nec Bafileae, nec in Germania esse licere tuto, clam se subduxit, Galliasque denuo petens, Lugduni fatis pacate uixit, et, medicinam faciendo, uitam transegit. Anno uero xxxiv Lutetias uenerat Seruetus, ibidemque uirus suum dispergere non erubuerat, ubi cum in Caluinum incideret, ea tempestate Lutetiae commorantem, anxie eius colloquium expetere, uideri uolebat, nec renuit Caluinus, qui stipulato, condictoque loco, et tempore Seruetum expectauit, at, cum frustra diu expectasset Caluinus, tandem se a Serueto delusum non sine aliquo indignationis sensu uidit. conf. hanc in rem Th. Bezam in Vit. Calu. ad A. xxxiv. et Io. Henr. Hottingerum H. E. Sec. xvi. P. II, c. III, p. dcccxxii. Qui hunc excipit, anno editionem *γεωγραφικῆς τῆς οὐρανίας* Cl. Ptolemaei curauit, memoratam Gesnero et Simlero, Mich. Villanouano explicatum, et emendatum Cl. Ptolemaeum tribuentibus, improbatam uero Io. Caluino in Defens. Orthod. Fid., apud Schlusselfurgium Catal. Haeret. L. XI. qui etiam ex uolumine illo Ptolemaei, cum Villanouani praefatione edito, quaedam accusationis capita excerpfit. Ipse liber iuxta Bil. Pirckheimeri uersionem prodiit ex officina Melchioris, et Gasparis Treschel, Fratrum, Lugd. xxxv. ordinis maximi magnitudine, cuius integrum titulum, maxime cum Cel. Fabricio in Bibl. Gr. L. IV. c. XIV, pag. CCCCXIII. eam editionem silentio inuoluere placuerit, apponere non dubitamus. *Cl. Ptolemaei Enarrat. Geogr. L. v III. ex Bilibaldi Pirckheimeri translatione, sed ad Graeca et prisca exemplaria a Mich. Villanouano iam primum recognitis Adiecta insuper scholia, quibus exoleta urbium nomina ad nostri seculi morem exponuntur.*

§. IX.

§. IX.

Accedit hifce alius liber, a Serueto confcriptus, quo quidem, quantum in arte falutari profeciffet, comprobare uoluit. Tectus enim Mich. Villanouani persona non ita multo post uolumen euulgauit, quo *uniuersam rationem Syruporum, ad Galent cenfuram diligenter expolitam*, adiecto infuper Commentario in Hippocratis Aphorifimum, *concocta Medicari etc.* explicauit. Excudebat Lutetiae in officina Henr. Stephani Sim. Colinaeus 15XXXVII. Venetiis Vincent. Valgriffus XLV. et Lugd. Guil. Rouillius XLVI. octaua forma. conf. Pafch. Gallum in Bibl. Med. p. cccxxix. Ifr. Spachium in Elencho Medic. p. clxxxix. et Lindanum de Scriptis Medicis p. ccccli. Lugduni pofttea, ad Sacrum Codicem ab erroribus Typographi emendandum, fuit conductus, eoque labore fuo quingentis Francorum libris Typographum emunxit, quamuis merito ab hoc negotio arcendus fuiffet Seruetus, qui, ut Caluinus conqueritur, praefantiffima oracula partim nugis, partim delirijs fuis inquinauit, in primisque infigne illud, et exquisitiffimum Vatis Iefaiiae effatum, quod Capite LIII continetur, de quouis potius alio, quam Seruatore orbis explicandum temeritate quadam profana, fed quam alii, maxime H. Grotius aemulati funt, putauit. Mirum eft, Seruetum inter Pontificios, in indagandis, plectendisue haereticis, quos fibi fingunt, multo folertiffimos, tanta licentia, et nequitia fententias fuas, doli, errorumque pleniffimas, fpargere potuiffe, quam etiam focordiam, ut uocat, crimini uertit Pontificiis Dan. Chamierius, Theologus Caluinianus, exprobratque, quod in doctrinas Serueti animaduèrtere noluerint, quando T. II. *Panfratiae Catholicae* L. I, c. V, N. XI. p. x. ed. Francof. *doctrinam*, inquit, *de Trinitate confeflus Caluinus, et conftantiffime contra nouos haereticos tutatus eft, etiam ftertentibus Papiftis, apud quos Seruetus quamdiu uixit, tute*

C

uixit:

HISTORIA

---

*mixit: tum demum et nim ueritatis expertus in Caluino, et in Magistratu sanctam feueritatem, cum Geneuam uenisset. etc. Nec uero plane impune tulit improbi moris licentiam Seruetus, cum enim pulchri rem operis iudicaret, doctrina sua alios non timidius amplius, aut tecte, ut antea fecerat, sed publice, erudire, adeo incaute res suas curabat, ut inquirerent in eum Iudices, causamque eius cognoscerent. At ille odoratus, quid Iudices existimarent, fuga salutem quaerere, Lutetias se proripere, alias postea Galliarum, ac Belgii urbes inuisere, tandemque, multis ita annis exactis, cum Lugdunum ipsam adire non consultum putaret, Viennam Allobrogum, urbem Lugduno non procul distitam, concedere, tradentibus præter Bezam, Hornio Hist. Eccles. p. cccxl. Lubienicio L. II. c. V. Ref. Pol. Hist. aliisque. Ibi uero, cum ante sibi non quiescendum esse crederet, quam falsas suas denuo euouisset doctrinas, maioriq; cura confirmasset, Arnolleti, Typographi Lugdunensis, quo amico semper usus erat, animum precibus suis delinuit, ut magnum uolumen Viennae clanculum formis suis exscriberet. Est is ultimus liber, a Serueto elaboratus, in quem uero, quicquid superioribus libris impie, et blasphemie dictum fuerat, coniecit, quandoquidem eum ex Lib. VII, et Dialogis, supra a nobis explicatis, compilauit, aliisque erroribus auctum, ita amplificauit, ut in spissum satis euaderet uolumen. Inscriptum illud opus splendido, magnificoq; titulo, uti semper contemptim de aliis, magnifice uicissim de se sentire consueuerat, quem hic, quamuis longiorem, referre non dubitamus: **CHRISTIANISMI RESTITVTIO**, hoc est, *totius Ecclesiae Apostolicae ad sua limina uocatio, in integrum restituta cognitione DEI, fidei Christi, iustificationis nostrae, regenerationis, baptismi, et coenae Dominicae manducationis, restituito denique nobis regno coelesti, Babylonis impiae captiuitate soluta, et Anti Christo penitus cum suis destructo.* Nullam uero uel Auctoris,*

ctoris, uel Typographi, uel denique loci, mentionem adiectam esse uideas, sed prodiit eo ipso, qui Serueto exitialis erat, anno LIII, ordinis, ut uocamus, octauæ forma, constatque, si Sandio pag. XIV. Bibl. Vnit. credimus, paginis DCCXXXIV. Excudit uirulentum librum, *quem rhapsodiam ex impiis omnium actatum delirius consutam* uocat Caluinus Ep. CLIII. Arnollettus antea nominatus, correctoris autem, ut in officinis istis audit, munere defunctus est Guil. Guerotius, homo facinorosus, et ob uitam, multis fordibus inquinatam, Geneua exul. Vtrumque solícite indagauit Th. Beza in Vit. Calu. Ipsum præterea Serueti nomen non apparet, si a litteris discedas, quas ultimæ libri orae illi curauit, uidelicet *M. S. V.* id est, *Mich. Seruetus Villanouanus.* Comparandum hic suaferim consultissimum Urbis Bremensis Syndicum, Cl. Mastrichtium, in Collectione Anonymorum Placciana c. II. p. xciii. qui tamen festinanter scripsisse uidetur, ubi Christ. Sandium immerito accusat, quod hunc librum non ut Anonymum alleget, et præterea ipse non uiderit. In aliam enim descendit sententiam, qui ipsum Sandium inspexerit, et inter alia hæc eius uerba apud animum perpenderit suum: *Differunt multum libri de Erroribus Trinitatis, et Restitutio Christianismi, prout mihi patuit, cum utrosque codices inter se contulissim.* Sunt quidam, qui putent, esse hunc librum secundam priorum editionem, at merito nouus, planeque diuersus a priore illo haberi potest, adeo omnia immutauit, multisque contra Melanchthonem, qui singulari tractatu impietates eius prostrauerat, et Caluinum additis, auxit. Turpiter autem falluntur, quotquot cum uulgo, librum hunc anno LV prodiisse, sibi persuadent, notati iam a Sainorio Bibl. Crit. T. III, c. III. Eadem uero fata hic quoque liber, quæ superiores subierunt, expertus est. Infitor enim Typographi, Vir pius, et cordatus, ut Caluino audit, de contentis libri admonitus, quot-

HISTORIA

quot habuit, suppressit exempla, nec minus Francofordenses, a Caluino litteris excitati, quas tunc inter epist. Eius Num. LIII. Librario non recusante, omnia exusserunt exempla, ita ut, Simonio sponse, p. xxxvi l. c. duo uel tria tantum aetatem tulerint exempla. Proinde operae pretium fecerunt Ios. Simlerus Bibl. p. dvi. Sandius in Bibl. Libro non undiquaque obuius, p. xiii. et God. Arnoldus, qui ex Sandio repetit, quando succincte rationes, indolemque libri enarrarunt. In Bibliotheca tamen Cassellana unum exemplar reperiri, commemorat Sandius p. xiv. aliud Basilea Dublinum esse translatum, apud Sainiorium tradit Duboisius p. xxxv. Bremae etiam in Bibliotheca publica idem occurere uolumen, consultissimus Mastrichtius, loco supra commendato, confirmat. Apud Samuelem Crellium, nepotem Ioannis Crellii, famosissimi illius apud Racouiensis pastoris, cuius uitam Ioachimus Pastorius ab Hirftenberg, Eques Polonus, scripsit, quaeque tum Ethicae Crellii accessit, tum Bibliothecae Fratrum Polonorum inserta est, et hoc, et reliqua Serueti opera exstare, litteris a Viro celeberrimo edoctus sum. Haeret ille iam in Poloniae, et Silesiae finibus, et ita sectae Vnitariorum addictus est, ut nihil supra, constanter uestigijs Parentis Christophori, et, quem antea nominabamus, aui Ioannis inhaerens. Atque hic in ceteris est liber, cuius nomine in uincula coniectus, ipsaque morte punitus fuit, cui etiam non sine luculenta arrogantis animi significatione hanc ex Apocalypseos Ioanneae c. XII, c. VII sententiam praescriperat: *Factum est in coelo praelium magnum, Michael, et Angeli eius pugnabant cum dracone.* Vnde, credo, dimanauit rumor, qui Seruetum, illa uerba de se interpretatum fuisse, tulit, nec praetereundum ducimus, Th. Bezam eam diserte culpam Serueto tribuere, quod se Michaelem Archangelum appellarit, qui etiam, ut hanc re-tunderet iniuriam, *CVM istud non pro uate, sed pro cōu accipi debere.*

debere, in Vita Caluini monet, in quo quidem momento Bezam sequuntur Georg. Matth. Koenigius in Biblioth pag. DCCXLIX. alique.

§. X.

Atque hi fere sunt libri, a Serueto profecti, quibus tamen addimus, qui primo loco erat nominandus, librum Hispanice scriptum, et hoc titulo insignitum: *Theſaurus animae, ſive Theſaurus animae Chriſtianae*, alias *Deſiderius Peregrinus*. Eius Auctorem Seruetum eſſe, praefantiffimus Pſeudonymorum interpres, Adr. Bailletus P. III, c. IX. pag. CCCXVI *des Auteurs deguiſés*, et, doctiffimus Vir, Vinc. Placcius in Theatro commonſtrant. Argumentum libri reperio in Supplemento Bibliothecae Geſnerianae, ubi ita: *Deſiderius*, dialogus de expedita ad Dei amorem uia, ex Hispanico in Italicum, Gallicum, et Germanicum ſermonem conuerſus. Multa in eo libro bonae frugis contineri, Vir Reu. et Cl. God. Arnoldus profitetur, qui etiam cum aliquo indignationis ſenſu conqueritur, in Germanicae uerſionis editionibus iſtas loquendi formulas uel eliminatas, uel emendatas eſſe, in quibus errorum ſuorum ueſtigia reliquiſſe uiſus fuerit. Placuiſſe tamen multis Dialogum iſtum, uel ex iteratis ſaepius editionibus colligas. In uarios enim ſermones tranſuſus, Latine tum ſeorſim prodiit, tum compendio Theologiae Eraſmicae acceſſit, Belgice ſaepius, interdum ſatis nitide excuſus, ac aliquando figuris diſtinctus, rythmis etiam expreſſus, Germanice uero conuerſus Dillingae ∞ 16LXXXIII, et alibi ſaepius lucem aſpexit, quas editiones uide recenſitas apud Geſnerum loco ſupra memorato, God. Arnoldum l. alleg. et Sandium in Bibl. p. XI. Alii, ſi qui extant, libri noſtram effugiunt notitiam, ſi diſcedamus ab Apologia, qua cauſam orauit ſuam, et ultimo, qui circumferatur, ſermone, quos tractatus commentationibus ſuis in-

HISTORIA

seruerunt Calvinus, et Lubienicius, a nobis deinceps commemorandis. Allegat quidem Summus ille, et exquisitissima doctrina instructus Theologus, Conr. Schluffelburgius l. c. p. ii. Epistolas et Dialogos de regeneratione, a Serueto luci expositos, sed forte dicere uoluit Dialogos de Trinitate, de quibus supra, nisi L. III. Restitutionis Christianismi intellexit, in quo de Regeneratione exponit Seruetus, uti et L. IV. illius libri epistolae continentur, numero xxx, quas ad Calvinum exarauit. Neque uero alios scribere potuit, uel excudi curare, uix enim formis exscriptum erat antea declaratum uolumen, cum mature Proceres Viennenses de pestilentissimo foetu, qui Serueti auspiciis lucem aspexisset, certiores facti, in Auctorem inquirerent, cumque effugere non posset, Viennae, non Venetiis, quam uocem Schluffelburgio excidisse uideo, et, qui huius scrinia, ut ferre semper solet, compilauit, Paul. Stockmanno Elucidar. Haeref. pag. DLX. carceri manciparent. Sed uincula ista feliciter elucratusest, aut arte elapsus, quod plerique, nec praeter rem, aut a Senatu dimissus, cum se hostem emendatae per Lutherum doctrinae diceret, hocque uaferrimo commento poenas euaderet sibi decretas. uid. Calvinus ep. CLVI. Beza in Vit. Calu. Schluffelburgius L. XI. pag. xii. Ofiander Centur. XVI. L. II. C. XXI. Fried. Spanhemius, T. III, Op. Theol. p. dccxcviii. et quos allegat Auctores, Arnoldus l. c. p. cccxvi. Quam imperite, ac falso haec enarret Lud. Maimburgius T. III. Hist. Arrian. p. cccxlii. facile colligas ex hisce eius uerbis: *ce malheureux homme étoit dans l'Allemagne, et dans la Pologne, et comme il avoit grande envie d'infester la France, il eut la hardiesse, d'aller a Geneve, mais Calvin le fit arreter par le Magistrat.* Quibus quidem confutandis non insudamus, cum ueritatem ita dederimus exploratam ut, quantum ille cuius falsitas parum firmamenti, uiriumque habet, ab ea discesserit, statim appareat.

§. XI.

Ita elapsus Seruetus, errauit fere per Italiam IV Menses, tandem Venetias iter est ineditatus, cum uero Geneuam mense Augusto transfiret, ibidemque aliquot dies confisteret, siue Caluinum, e suggestu ad populum uerba facientem, auditurus, quam causam non nemo allegat apud Benthemium in Statu Hollandiae Ecclesiastico, p. mcccvii. siue Socini precibus, eius consuetudinem efflagitantis, locum relicturus, mox a Caluino agnitus, eoque Auctore in carcerem ductus est. Quod ipse Caluinus Ep. CLVI non dissimulat, cum qua componenda sunt, quae ad Farellum, Neocomensium Sacrorum Antifistitem, scribit Ep. CLII. nam ibi ita uerba fluunt: *Seruetum huc malis auspicijs appulsum, unus ex Syndicis, ME AVCTORE, in carcerem duci iussit*, et hic sequentia leguntur: *Hac forte transire cogitabat, sed cum agnitus fuisset, retinendum putauit*. Nec alium, quam Caluinum, mortis Serueti Auctorem agnoscit, Lubienicius Hist. Ref. Pol. L. II. c. V. consentit Beza, ex quo, quamuis praeterito nomine, repetit Mel. Adami in Vic. Theolog. p. LXXXII. et, qui Adami plumis superbit, Marqu. Freherus Theat. P. I. Sect. III. p. cc. Ut adeo frustra plane sint, qui contra tot locupletissimorum, quosque domesticos agnoscere debebant, testium fidem, Lutheri disciplina imbutis, saltem ut inuidiam illis consent, factum hoc imputant, a qua criminatione, ludicra certe, et omni destituta fundamento, mirum est, God. Arnoldum, Virum, qui tum sibi, tum aliis excellenter in Historia uersatus esse uidetur, sibi temperare non potuisse. Quae quidem copiose confutasse, nihil attinet, cum tanta hic radiet luce ueritas, ut uel manibus palpari possit. Interceptus itaque, uti diximus, a Caluino, carceri a Senatu includitur, atque in capitale uocatur iudicium. XL erant capita, quorum initio apud Iudicem accusabatur, quorum quidem rationem ut

redde-

HISTORIA

redderet, causamque simul suam ageret, trahitur ad iudicem, ibidemque de capitibus accusationis certior fit. Quae ubi cognouerat, tergiuersabatur diu, quaedam deinde negabat, alia emolliebat, in plerisque uero mente sua excidisse accusatorem, qui Calvinus erat, querebatur. Ne uero iudicibus, earum rerum non intelligentibus, fucus a Serueto fieret, accersuntur Theologi Geneuenses, princepsque in illis, Io. Calvinus, qua ualebat, oris facundia omnia denuo declarare, Serueto praesenti errores exponere, Senatum ad uindicandam Numinis diuini gloriam calcar addere, ac animare. uid. Epist. Calu. CLII. et *Fidelis Expositio errorum Seruetti*, a Caluino publici iuris facta. Hic autem cum negare a Caluino pronunciata non posset, feroci animo Caluino conuitiatur, reliquos quoque, ac si sibi obnoxios haberet, conuitiis proscindebat. Vbi, quamuis digne eum exciperet Calvinus, Senatus tamen, auctoritate sua interposita, cauit, ne ulterius uel altercationibus, uel iniuriis tempus perderent, quod in animo Seruetti flectendo, collocandum esset. Maiori proinde animi moderatione colloquiis Ministri Geneuenses interfuerunt, mutuisque sermonibus, quos frequentes cum eo contulerunt. At Seruetus, antiquum obtinens, nihil de sententia sua remittebat, Caluinumque, mendacii subinde postulans, et uel cum Simone Mago, uel Manete, componens, nihil praeter conuitia, nudaque negationes ad propositiones, a Caluino obiectas, regerebat. Quam acerba autem fuerit disputatio, et quanta animorum contentione res utrinque gesta, apparet ex Epistola Caluini CLII. Sleidani Comment. L. XXV, p. DCCCXI. Fr. Spanhemii T. III. Op. Theol. P. II, p. DCCXCVIII. Schlüsselburgii libri, quem saepius laudauimus, p. XII. et, unde optime de hoc momento constare poterit, Caluini defensione Orthodox. Fidei, quae anno Sec. XVI. LIV lucem aspexit. Cui cum horum certaminum Acta integra inseruerit Calvinus, quantas

tis de rebus susceptae fuerint controuersiae, plenissime cognosci poterit.

§. XII.

Inter hasce ita concertationes aliquot, non hebdomades, ut minus recte Sandius p. vii. et, qui eum sequuntur, sed menses praeterierant, postea quam Caluinus, cum praeterea nullum uel poenitentiae signum, uel bonae mentis indicium edidisset Seruetus, Senatui Auctor, hortatorque extitit, ut de supplicio, a Serueto sumendo, cogitarent. Sed ne quid aut festinanter, aut temere in negotio tam arduo, causaque capitali fieret, in consilium Doctores Tigurinos, Schaphhusanos, Bernates, Basileenses denique adhibuit Senatus, ut ex confessionibus Serueti, iuxta ac Caluini, reliquorumque accusationibus, quae iunctim transmittiebantur, tum de doctrinae, tum supplicii genere pronunciarent. Qui quidem prompte officio suo defuncti, ad Senatum referunt, censentue, seuerius in Seruetum animaduertendum esse. Consentunt enim omnes in consilia Caluini, erroresque detestantur, quos non per calumniam excerptos, aut a Caluino confictos esse profitentur. uide Epistolas illorum, copiose, nec imperite scriptas, in Epist. Caluini, quibus insertae sunt, Num. clviii. sqq. Rem breuiter, prouti gesta est, exponit Caluinus Ep. CLXI. ad Farellum scripta: *Rediit ab Heluetiis nuncius: Vno consensu pronunciant omnes, Seruetum impios errores nunc renouasse, et monstrum esse non ferendum. Cordati Basileenses. Tygurini omnium uehementissimi. Nam et impietatum atrocitas grauiter ab ipsis exprimitur, et hortantur Senatum ad seueritatem. Subscribunt Schaphhusani, Bernensium litteris etiam appositis, accedunt et Senatus litterae, quibus non parum stimulatī sunt nostri. Iunctae erant istis epistolis litterae, Io. Halleri, Bernensis, et Simp. Vogtii, eadem continentēs, uti refert Ottius in Annal. Anabapt p. cxv. §. ii. Guil. Farellus*

rellus in primis Caluinum ad poenas a Serueto sumendas incitat, Epistola quadam, quam uid. in Epist. Caluini Num. CLV. Vt adeo denuo falsi sint omnes illi, qui cum nonnemie, a Lutheranis Senatus animos ad seueritatem fuisse accensos, fingunt. Nullum enim ex nostratibus conscium causae Seruetianae esse uoluerunt Proceres Geneuenses, nec ullus comparet, qui Caluino auctor ad talia perpetranda fuerit. Amice potius cum hisce conspirant, et ad ueritatem accedunt proxime, quae B. Heshusius, se aliquando ab alio accepisse, in libro de S. Coena ait, quando ita: *Narrauit mihi Clarus vir, et fidē dignissimus, se uidisse Caluinum publico iudicio assidentem, atque sententia sua condemnantem Seruetum capitali iudicio.* Cui iungimus aliud, non minus luculentum testimonium, quod in Sorberianis p. XLVIII reperitur, ex quibus etiam Cl. Actorum Eruditorum Collectores ad An. 1609 p. CLXIII. excerptunt, ubi epistola quadam, quam manu exaratam Lutetiae legerat Grotius, se operam daturum, Caluinus asseuerat, *ne, si Geneuam peteret Seruetus, inde exiret uiuus.* Quae cum ita se haberent, communibus Patrum suffragiis condemnatus, iudicisque sententia decretum fuit, uiuus igne ut exureretur. Obstitit quidem initio Caesar Comicus, illumque poena eximere annisus fuit, sed frustra, et, quamuis atrocitatem poenae imminutam cuperet Caluinus Ep. CLXI, reprehensus hoc nomine a Farello Ep. CLV, nihil tamen in eo profecit. Quam de se latam sententiam, cum non nisi commotiori animo, ualdeque turbulento audiret Seruerus, nunc suspiria ducebat, nunc lacrymae cadebant, quasi puero, ut Caluinus testatur in Def. Orth. Fid. nunc, supplicii genus exhorrescens, iudicum misericordiam implorabat. Neque uero uel sic de pertinacia quidquam remittebat, sed nouo, eoque effrenatae audaciae exemplo tum Caluino, tum Iudicibus conuitiabatur, nec permittebat, ut uel populus, ut fieri consueuit, supplices pro eo ad Deum funderent preces,

ces, uel Ministri Ecclesiae eum adirent, xxvii dies Octobr. Patrum consulto erat constitutus, quo ad supplicium ducendus, flammisque ultricibus exurendus esset Seruetus. Non enim audiendi sunt, qui alium uel mensem, quod plerique faciunt, uel diem adsignant, id quod praeter alios Seth. Calu-
 sius in Chronologia facit, quando diem septimum et decimum Octobris substituit. Diserte enim nostram tuetur sen-
 tentiam Io. Calvinus Ep. **CLXI**, anno **LIII**. die **xxvi** Octobr. scripta, in qua talia legas: *Sine controuersa damnatus est, cras ad supplicium ducetur.* Nec minus dilucide Ep. **CLXII**. ad Bulingerum data, quam **xxv** Octobr. scripserat: *quantum, inquit, coniecturis assequor, cras feretur in curia iudicium, perendie uero ad supplicium ducetur.* Clarius adhuc Beza in Vit. Calu-
 ni ad annum **LIII** rem conficit: **xxvii** Octob. inquit, *infelix Seruetus uiuus cremabatur*, ex quo repetit Mel. Adami in Vit. Calu. idem confirmat Spondanus T. II. Annal. p. **DL**. et Bucholzerus in Ifagoge Chronol. nec dissentit Sleidanus L. **xxv**. Com. Exstructa erat strues lignorum ex fasciculis quer-
 nis uiridibus, adhuc frondosis, admistis etiam lignis taleis, ad quam ducebatur Seruetus, caput corona indutus, ex stramine contexta, eademque sulphure copioso conspersa. Adscendere eam struem iubetur, corpus postea palo catena, ex ualido ferro conflata, alligatur, collum autem fune spisso, eoque quadruplici, sed laxo simul adstringitur, Liber, quem sub specie Restitutionis Christianismi Orbi obtruserat, femori alligatur, atque ita, igne subiecto, totus exurit. Sed cum uiride lignum non statim igne corripere, uentoque, qui exoriebatur, uehementiori flamma depelleretur, lente ustulatus, ac per duas horas, et amplius, miserandae fortis exemplo, ita excruciatu fuit, ut tandem, sublata in coelum incondita uoce, in haec erupisse dicatur uerba: *Hu me miserum, qui uitam hoc rogo finire nequeo! Anne ducenti coronati aurei mihi capto abrepti, et non exusti, lege reclamante, torques-*

que aureus de collo dependens, sufficiebant, quibus affatim lignorum coemi, et huc congeri potuisset, mihi misero consumendo. Refert haecce ex Pet. Hyperphrogeno Sandius p. viii. uid. etiam elegantissimam, Gel. Viri, Ern. Sal. Cypriani disputationem de mortibus Socinianorum uiolentis, quam Pentadi suae, ut uocat, dissertationum Ecclesiast. addidit. Aderat semper Guil. Farellus, Eique subinde acclamanti: *Crede in aeternum Dei Filium, Iesum Christum*, constanter respondit; *Ego credo, Christum esse uerum Dei Filium, sed non aeternum.* Tandem uero sine perorata ad populum causa sua, interemptus, periit. uid. praeter laudatos Sleidanus l. alleg. et Beza in uit Calu. Superest quidem sermo, qui sub nomine Seruëti circumfertur *de uera Dei, et filii eius cognitione*, quem Geneuae ante fecisse dicitur, quam rogam conscenderet, quemque Historiae suae Refor. Polon. inseruit Steph. Lubienicus p. xcix sqq., ex Eoque, Germanice operose conuersum, in Historia sua Haeret. exhibet God. Arnoldus, sed alium huncce sermonem redolere Auctorem, Simonius iudicauit, ut Cl. Lexici Vniuersalis Germanici collectores tradunt, nec fundamento ea suspicio carere uideretur, cum Caluinus non nisi Apologiae illius mentionem faciat, qua apud Iudices causam egit, occurrentis in Def. Orth. Fid. de aliis uero sermonibus plane taceat, et contrarium potius l. c. apud Schluffelburgium p. cxciv asserat. *Pro defensione suorum dogmatum ne uerbum quidem fecit, et sub manu carnificis potestus, Filium Dei inuocare, pertinaciter renuit, non breuiter tamen excusauit.* Talem uitae exitum fortitus est Seruetus, homo haud ita doctus, et pertinacior, quam sapientior, qui etiam celebritatem habet nullam, nisi a supplicio. Contigerunt uero ea omnia, die supra nominato, et Anno R. G. **MDLIII.** ut adeo emendandus hic sit communis plerorumque error, qui cum Io. Cochlaeo, nugacissimo scriptore, de Actis Lutheri ad ann. **XXXII.** Surio in Hist. eiusdem anni

Rob.

Rob. Bellarmino de Script. Eccles. P. II, p. cxxiii. et in Praef. Controuers. de Christo, Dion. Petauio T. II, Dogm. Theol. L. III. in Prooem. N. II, p. cxxix edit. Io. Clerici, lapsum illum, quod miror, non emendantis, aliique annum LV substituunt. A quo tamen lapsu non immunes sunt Contr. Schlüsselburgius Catal. Haeret. L. xi. p. xii. Mieraelius L. III. H. E. Sect. II. p. dcccxxx. Osiander Cent. XVI. L. II, c. XXI. Io. Andr. Quenstadius in System. Theol. p. cccliv. Paul. Stockmannus Elucid. Haer. p. dlx. alius beatus Vir, et immortaliter de Ecclesia promeritus, cui in Collegio Anti-Sociniano, p. ix aliud agenti, annus LVII excidit, aliique plurimi, qui ex istis fontibus riuulos suos consecretantur. Praeter ea enim luculenta testimonia, quae ex Caluino, Bezaque attulimus, qui anno LIII Seruetum interuisse, confirmant, ipse Socinus in lib. contra Bellarminum c. II. eodem anno et die, quem insinuauimus, id accidisse, profiteretur. Cumque anno LIV causam supplicii Seruetiani reddiderit Caluinus, facile cognoscimus alterius sententiae falsitatem.

§. XII

Perempto ita Serueto, hac eius morte multi intercepti sunt libri, quos Venetiis editurus erat, quorum nomina recenset Alph. Lincurius, discipulus, Cuiusque Serueti in praef. V. Libr. *Declarationis I. Christi*, ex quo repetunt Sandius pag. xv. Lubienicius p. xcvi. et Cel. Lexici Germanici Vniuersalis Auctores in Articulo Serueti. At enim multarum in Heluetiis turbarum hic Serueti exitus occasio fuit. Quidam enim coercendos quidem, sed non ultimo supplicio afficiendos Haereticos statuebant, boni etiam, Caluinique in ceteris amici ita iudicabant, ueriti, ne furor tyrannorum in pios accenderetur, si uiae, a Caluino tritae, insistere pergerent. Aliorum proinde indignationi, aliorum irae sese propinauerat Caluinus, nonnullis, iniuste Seruetum

sublatum, querentibus, nonnullis contra truculentum Caluino exprobrantibus animum. Quam, sibi ex nece Serueti conflata inuidiam, ut declinaret Calvinus, odiumque mitigaret, anno insecuto, scilicet LIV, defensionem sui suscepit, edito libello, quo et Serueti doctrinam confutauit, et gladio in haereticos animaduertendum esse docuit, hocce titulo: *Defensio orthodoxae fidei de S. S. Trinitate, contra prodigiosos errores Mich. Serueti, Hispani: ubi ostenditur, iure gladii haereticos esse coercendos.* Male Calouius Auctor huius libri uocatur in Índice Annal. Anabapt. Ottiano, quam tamen credo, uocem per Typographi errorem irrepsisse. Huic uero acrius sese opposuerunt nonnulli, et ut Frid. Vl. Calixtus in Tract. de Haeresi, et poenis Haereticorum p. cclxiii. Auctor est, Geneuensem Ecclesiam *nouam instauratae Papiisticae crudelitatis officinam* appellarunt. Inprimis, quos reliquerat sectatores Seruetus, aegerrime illum Caluini librum ferebant, ac, quanta poterant festinatione, farraginem componebant, ex uariis Virorum quorundam, tum ueterum, tum recentiorum lucubrationibus, maxime hominum fanaticorum scriptis confarcinatam, quam addita Mart. Bellii praefatione, adiuncta sub Basil. Montfortii persona refutatione eorum, quae Calvinus dixerat, in forma Dialogorum, in quibus Calvinus et Vaticanus mutuos caedunt sermones, luci exponebant publicae. Inscriptus erat liber Illustrissimo Virtebergensium Principi, Christophoro, ementito ciuitatis Magdeburgensis nomine, quod in titulo comparebat, ubi editam esse hanc farraginem, fingebant. Corrupte Auctor huius farraginis Belius uocatur a Mel. Adami p. ccvii l. c. uitiosius uero Prellius a God. Arnoldo P. II. Hist. Haeret. L. XVI. c. XXXIII. N. VIII. Quis uero sub Bellii persona lateat, dissentiunt Auctores. Seb. Castellionem eum esse, confidenter asseuerat Th. Beza in uit. Caluini ad An. LIV. cuius uestigijs insistant Paul. Colomesius *Melan-*
ges

ges Historiques p. lII. Iof. Simlerus pag. DCXX. et praeter alios Editor uersionis Belgicae huius tractatus, quae 100XIII prodiit, in Praefatione; Lael. uero Socino, et Seb. Castellioni iunctim tribuunt Mel. Adami l. c. p. CCVII. Hornbeckius in Summa Controu. L. VII. p. DLXIII. Thomafius Schediasm. Hift. §. LIV. Io. Fried. Mayerus in Hift. Socinian. p. xvi. Soli Lael. Socino, qui et postea, nomine Mini Celsi Senensistectus, contra Bezam edidit tractatum de Haereticis capitali supplicio non afficiendis, uindicanr Cloppenburgius in praef. Socinian. confutati, et Sandius in Bibl. p. xx. Addunt alii tertium libri huius Auctorem, Coelium Secundum Curionem, ac a tribus istis ex scriptis aliorum esse compilatum, uolunt, quam uero simillimam coniecturam Io. Mollerus, V. cl. in Theatro Pseudon. Placciano N. ccclxiv. bene attulit. Huic autem farragini respondit postea Th. Beza eodem anno LIV edito libello, formis Rob. Stephani excuso: *De haereticis a Magistratu Ciuili puniendis contra Mar. Bellii farraginem, et nouorum Academicorum sectam*, qui etiam occurrit T. I. Tract. Theolog., Geneuae 10LXX excusarum, p. LXXXV. Cuius tamen argumenta sub accuratius examen uocat Io. Gerhardus, ο πδν, T. VI. Op. Theol. cui iungendum suaferim Fried. Vlr. Calixtum in Tractatu supra memorato, praecipue c. V. pag. ccclxv sqq. Neque uero isti tantum, sed alii ex recentioribus latam de Serueto sententiam inique tulerunt. Theophilus Nicolaides, uel, qui hoc nomine tectus est, Val. Smalcus, quamuis Curcellaeus, Io. Volckelium sub ea persona latere, putet apud Sandium p. cii. Bibl. Defensionis Tractatus de Vera Ecclesia, quem Fa. Socinus scripserat, c. II. *tanquam uerum fratrem, et Messiae seruum occubuisse* Seruetum, pronunciat apud Micraelium l. c. p. DCCCLVII. et Mayerum l. c. p. xvi. Io. Angelius VVerdenhagenius, Professor olim in Academia Iulia, homo uariis et turbulentus, *optimum Seruetum, et inculpatisssimae uitae uirum* appellat in Ep. dedicatoria, quam Bodini

HISTORIA

godini Synopsi de Republica praemisit, unde Cloppenburgio non immerito in suspicionem Socinianismi uenit l. c. p. xxix. conf. B. Scherzerum in Colleg. Anti Socin. p. ix. Lubienicius l. c. p. cv. *atrox Caluini facinus, et Christi Spiritui contrarium* appellat. Franc. Lismanninus ex Monacho Franciscano, Socini sectator, magnusque in Polonia innouator, cum uideret, Seruetum a Caluino in Com. ad Act. Ap. c. XX, c. xxviii, qui extrat T. V. Op. Theol. P. II. p. clxxx. *Hispanicum canem* uocari, margini indignabundus haecce uerba illinebat: *Canis a Te factus*, hoc disticho adiecto:

Cur Tibi sum, Caluine, canis? Tuus afficit ardor,

Ne canis heu! dicar, sed miseranda cinis.

uti refert Lubienicius l. c. p. cvi. et qui eius laboribus saepe utitur, quamuis praeterito nomine, Sandius Bibl. p. xxxv. Nec H. Grotius in Caluini consilia consentit, quando in uoto pro pace Ecclesiae Calvinianis truculentas mentes exprobrat, ratus: *Spiritum Anti Christi non tantum ad Tiberim, sed ad lacum Lemnanum quoque apparuisse*. Ita etiam alius, non incelebris Auctor, Reformatos *tyrannidem* quandam in Serueto exercuisse pontificia nihilo mitiorem autumat, qui et alibi, *Ex Gallia*, inquit, *peruersus mos haereticos cremandi Genenam irrepfit*. Quamuis uero praeterea multi putarent Caluinum capitalem in se ipsum sententiam dixisse, gladiumque Pontifici obrulisse, quo iugulare possent quosuis, Philippus tamen approbandum censuit Caluini ardorem in Epist. quadam, quae reperitur inter Epist. Caluini Num. clxxxvii. quando ita: *Luculenter refutasti horrendas Serueti blasphemias. Tuo iudicio prorsus assentior. Affirmo etiam, uestros Magistras recte fecisse, quod hominem, blasphemum, re ordine indicata, interfecerunt*. Nec superiore aetate Caluino defuit Alex. Morus, Castrensis apud Albios, Luteriae dignitate Ecclesiastica functus, in Oratione de Io. Caluino, H. Grotio opposita, quam ualde commendat Hottingerus P. II. H. E. Sec. XVI. c. III.

c. III. p. DCCCXLI. qui et idem Calvinum excusat, quod Seruetum, quem, deflexo in ludibrium nomine, PERDETVM appellat, exuri curauerit. Inprimis uero Caluini causam egit Andr. Riuetus in Refutat. Tract. Grotiani de Pace Ecclesiae, quam uide T. III. Opp. p. CLXV. compara etiam Otium in Praefat. ad Annales, et inprimis quaestionem, an haeretici puniendi? ut alios taceamus, ne praeter rem haste pagellas uideamur extendisse.

§. XIV

Res iam posceret, ut errorum momenta, doctrinamque Serueti exponeremus, quam tam atroci mortis genere luere, necesse habuit Seruetus, sed nolimus, copiose teterrimas eius opiniones referendo, commentationem hancce uel nimis extendere, uel inquinare, praesertim cum alii iam eo labore defuncti sunt, quos indicasse sufficiet. Io. Caluino primarius hic debetur locus, qui in Def. Orthod. Fid. saepius a nobis memorata, et Institutionibus suis passim, inprimis L. II, c. XIV. et L. I, c. XIII. tum uero etiam in responsione ad ea, quae Seruetus regeferat, cuius disputationis contenta extant inter Opuscula Theologica Caluini p. DCX, sententias Serueti copiose explicauit. Quamuis enim H. Grotius Calvinum malae fidei infimulare uideatur, quando ita in uoto pro pace Ecclesiae ait: *Fateor, me, dum uixi, uidisse exemplum libri Serueti Latine, in quo certe ea non reperi, quae ei obiicit Calvinus*, meminisse tamen debebat, Calvinum non ex priore Serueti libro, quem legit Grotius, sed posteriore, Viennae excuso, errores Serueti excerpisse, quod et ante nos Rich. Simonio Bibl. Crit. T. I. pag. xxxvi fuit obseruatum. Praeter Calvinum idem praestiterunt Ministri Tigurini, et Basileenses, in Epistolis ad Senatum Geneuensem, quarum primaria capita exhibet Ottius

HISTORIA

nal. Anabapt. pag. cxv. quorum fides, non est, ut a God. Arnolde, uel aliis sollicitetur. *Seruetum non simplicem, sed ex multis impietatibus conflatam haereticorum larvam, puta, Arii, Marcionis, Sabelli, Photini, Manichaei, et Pelagii profiteri, Auctores sunt Basileenses Epist. clx.* Stilum inprimis strinxit in princeps Fidei nostrae caput de Filio Dei, uero Deo. Praetereaque adorandum de S. S. Trinitate mysterium plaine sustulit, Eamque Tricipitem Cerberum, Gorgonis monstrum, Sathanae illusionem, appellauit, ut alias detestandas blasphemias taceamus, quas euomuit, et in libris eius legit Micraelius l. saepius cit. imo eo audaciae processit, ut stupenda temeritate eos omnes Atheos pronunciaret, qui uera Christianorum doctrina essent imbuti. Hinc merito Auctor, conditorque impiae Socinianorum sectae a Fried. Spanhemio l. laudato uenditur, quicquid contra uel Smalcium, uel Socinus, uel alii nugentur. Contra quos omnino uide B. Calouium in Oper. Anti-Soc. Samosatani, Arrii, et Eutythis errores sapuisse Serueti de Christo sententias, demonstrat Beza Epist. LXXXI Theol. Ex traduce Dei orta esse omnia, et rerum naturam esse substantialem Dei Spiritum, putauit. Insuper illud delirium, quod hodie nonnulli denuo incrustant, Deum omnibus et rebus et locis praesentia inesse essentiali, et propterea non brutis modo pecudibus, sed ipsis etiam corporibus inanimis, adeoque et scamno, cui infidebat Seruetus, imo ipsi etiam diabolo Dei substantiam inesse, propugnauit, et Seb. Francum docuit, qui ad alios postea magna animi contentione propagauit, uti tradunt Calvinus in Defensione, qui eum propterea *fanaticum hominem* appellat in Comm. ad Act. XV. c. II. Phil. Marnixius, et Th. Beza in Ep. Theol. VI et VII. In Anabaptistarum quoque castris meruit, ut ad eo ei recte locum inter hoc hominum genus assignent Ot-
tius

tius l. c. p. xv. et Spanhemius l. c. p. DCCLXXII. Eiusque huc facientes errores praeter alios aperit Petavius Tom. II. Dogm. Theolog. L. III. De iustificatione operum *mere iudaica*, et *manifesta deliria* docuisse Seruetum, observant Bullingerus Ep. ad Calvinum, et Phil. Melanchthon Epist. CXL, L. IV. Ep. ad Camerarium p. DCCVIII. ed. Lond. Alia Muhamedismum, Puccianismum, et si quae sunt in Orbe Christiano carcinomata plura, redolentia, et ab aliis in doctrina Serueti deprehensa, silentio praeterimus, qui nolumus hic esse copiosi, cum constitutum nobiscum habeamus, peculiari Serueti sententias opera declarare, et in quibusnam Seruetiani, et Sociniani conveniant, ubique a se inuicem discedant, monstrare, ubi etiam Anabaptistas, et Fanaticos amice cum Serueto conspirare, ostendemus. Ceterum non destitutus fuit orbis Christianus, qui in profligandis Serueti delirijs egregie desudarunt. Praeter Calvinum enim, Bezam, Bullingerum, aliosque, Phil. Melanchthon peculiarem tractatum Serueto opposuit. Io. VVigandus, exquisitus ille Theologus, idem praestitit in tractatu, quem de Seruetianismo luci exposuit publicae. Conr. Schlüsselburgius T. XI. Catal. Haeret. rem legitime, egregieque exhaustit, multis proinde elogijs a Spondano T. II. Annal. p. 131. commendatus. Vt omnes istos praetereamus, qui uel Anabaptistarum, uel Socinianorum impietates prostrauerunt, quorum numerum hic inire superuacaneum, ac inutile esset.

§. XV.

Sed excidit sine, quem intenderat Calvinus, neque cum Serueto exitialis Eius doctrina fuit extincta. Cum enim multos, ut fieri consuevit, nancisceretur sectatores, Calvinus prohibere non potuit, quo minus haustos illi er-

211
117
4153
VD18

HISTORIA MICHAELIS SERVETI HISPANI.

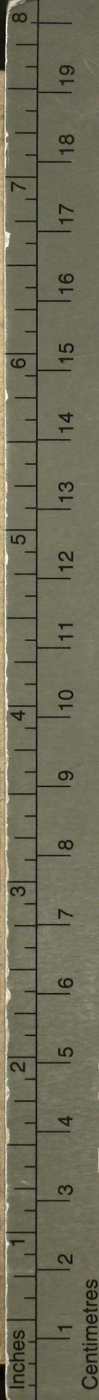
rores spargerent latius, ac propagarent, qui tamen auctoritate sua, cum unus omnia Geneuae posset, effecit, ut uel in exilium missi, uel interempti fuerint, in quos suspicio disciplinae Seruetianae cadebat. Ita Matth. Gribaldus, Ictus Patauinus, Geneua primum, mox Tubinga, ubi Spar-tam Professoris Iuris Vergerii fauore ornauerat, profugus, Bernaeque captus, sed cum resipiscentiam simularet, dimissus est. Cum uero subinde ad ingenium rediret, decretum sibi supplicium, peste correptus, occupauit. Val. Gentilis, Consentinus, cuius fautor, hospesque Gribaldus extitit, tum Geneuensium res innouauit, tum in Morauia cum Blandrata, eiusque focis, turbas dedit. Vbi uero inter eos de Trinitate conuenire non possit, Bernam casu delatus, capite plexus, interiit. Io. Paullus Alciatus, Miles Mediolanensis, Georg. Blandrata, Medicus, Ada. Neuferrus, Seb. Franckius, Bernh. Ochinus, uterque Socinus, Io. Sylluanus, Alph. Lincurius, Pet. Statorius, Tonuillanus, Pet. Gonesius, aliique ex schola Serueti prodeuntes, coelestem doctrinam deprauarunt. Quorum iam nonnisi nomina cum B. L. communicamus, alia commentatione, quam de *Seruetianismi merito et falso suspectis* molimur, sitim Eius plenius restincturi.

T A N T V M!

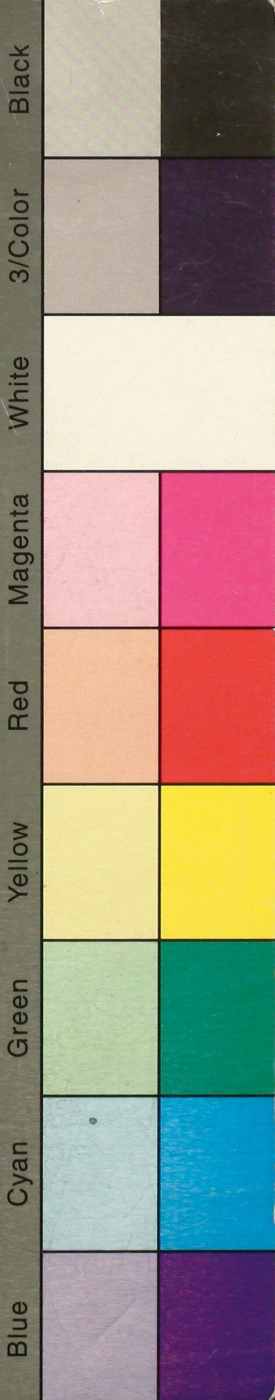
X 304 8032

22

B.I.G.

Farbkarte #13

B. I
 S MAGNIFICENTISSIMI
 RINCIPIS REGI
 CI AVGVSTI
 ORIAM
 AELIS
 VETI
 ESIDE
 ADOLPHO
 YSEN
 SAXONE
 IS A. R. G. 1822
 ENARRABIT
 OLVPHVS BVHLAV
 ANHALTINVS
 AE SAXONVM
 VLDOLPHI FINCELL

II n
 9153

